

COVID-19 VE RUSYA-UKRAYNA SAVAŞININ SAĞLIK SEKTÖRÜNE FİNANSAL ETKİLERİNİN ANALİZİ: BİST ŞİRKETLERİ ÖRNEĞİ

Aydın ŞENOL¹, Sergen SANCAK²

Makale Bilgisi

DOI: 10.35379/cusosbil.1152697

Makale Geçmişi:

Geliş 01.08.2022

Kabul 10.01.2023

Anahtar Kelimeler:

Covid-19,

Savaş,

Finansal Etki.

ÖZ

17 Kasım 2019 tarihinde Çin'in Hubei bölgesinin başkenti olan Wuhan'da ortaya çıkan SARS-CoV-2 virüsünün neden olduğu Covid-19 pandemisi, hızlı bir şekilde 6 kıta ve ülkeye yayılım göstermiş olup, korona virüslerin neden olduğu ilk pandemidir. Covid-19'un getirdiği sosyal ve ticari zorlukların yavaş yavaş atlatıldığı "yeni normal" olarak adlandırılan dönemde 24 Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile başlayan savaş, sağlık, sosyal, ekonomik ve ticari boyutlarda dünyamız için yeni bir sıkıntılı dönem başlatmıştır. Bu araştırmanın amacı, (BİST) Borsa İstanbul AŞ.'de işlem gören tıbbi hizmetler ve medikal şirketler aracılığıyla pandemi öncesi ve sonrası yaşanan finansal krizi ve Covid-19'un yansımaları hâlâ dünya çapında devam ederken, Rusya ve Ukrayna arasındaki savaşın finansal etkilerini Covid-19 etkileri ile beraber incelemektir. Çalışma Covid-19 sonrası savaşın etkilerini ele alan ilk ve özgün bir çalışma niteliği taşımaktadır. Araştırma yöntemi olarak nicel nitelikte olan çalışmada, Borsa İstanbul A.Ş.'de sağlık sektöründe faaliyet gösteren 5 şirketin 2017-2022 yıllarına ait mali tabloları Covid dönemindeki etkiyi ölçme amacıyla incelenmiş olup, 2022 yılına ait yayımlanan 9. aya ait mali tablolar ise Rusya-Ukrayna savaşının sağlık sektörü üzerindeki etkisini ölçme amacıyla incelenmiştir. Mali tabloları analiz etmek ve yorumlamak için trend analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, sağlık şirketlerinin Covid-19 sürecinden olumlu etkilendiği, Rusya-Ukrayna savaşının getirdiği enerji fiyatlarının artması, tedarik zincirlerinin bozulması, lojistik sistemlerindeki aksamalar ve enflasyonun artışı ile beraber finansal açıdan olumsuz etkilerinin olduğu tespit edilmiştir.

ANALYSIS OF THE FINANCIAL EFFECTS OF COVID 19 AND THE RUSSIA-UKRAINE WAR ON THE HEALTH SECTOR: THE CASE OF BIST COMPANIES

Article Info

DOI: 10.35379/cusosbil.1152697

Article history:

Received 01.08.2022

Accepted 10.01.2023

Keywords:

Covid-19,

War,

Financial Impact.

ABSTRACT

The Covid-19 pandemic, caused by the SARS-CoV-2 virus, which emerged in Wuhan, the capital of the Hubei region of China on November 17, 2019, spread rapidly to 6 continents and countries and is the first pandemic caused by coronaviruses. In the so-called "new normal" period, when the social and commercial difficulties brought by Covid-19 were gradually overcome, the war that started with Russia's invasion of Ukraine on February 24, 2022 started a new troubled period for our world in the health, social, economic, and commercial dimensions. This research aims to examine, in conjunction with the Covid-19 effects of the war between Russia and Ukraine, as the pre-pandemic and post-pandemic financial crisis and the reflections of Covid-19 are still worldwide, via medical services and medical companies traded in the (BIST) Stock Exchange, Istanbul Inc. The study is the first and original study that deals with the effects of the war after Covid-19. In the study, which is quantitative as a research method, the financial statements of 5 companies operating in the health sector in Borsa İstanbul for the years 2017-2022 were examined to measure the impact of the Covid period. The financial statements of the 9th month of 2022, on the other hand, were examined to measure the impact of the Russia-Ukraine war on the health sector. Trend analysis was used to analyze and interpret the financial statements. As a result of the research, it was found that health companies were positively affected by the Covid-19 process, while the increase in energy prices, the deterioration of supply chains, the disruptions in logistics systems, and the increase in inflation caused by the Russia-Ukraine war had negative financial effects.

¹Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Sağlık Kurumları İşletmeciliği, Sakarya, asenol@subu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5136-9463.

²Yüksek Lisans Programı, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi, sergensancak@outlook.com.tr, ORCID: 0000-0002-8379-2722.

Alıntılanmak için/Cite as: Şenol, A. ve Sancak, S. (2023), Covid-19 ve Rusya-Ukrayna savaşının sağlık sektörüne finansal etkilerinin analizi: Bist şirketleri örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32 (1), 107-120.

GİRİŞ

Sağlık, temel insani bir hak olmakla birlikte sağlık durumunun sağlanması çeşitli koşullara bağlıdır. Bireylerin sağlık durumuna tam erişebilmesi için kendileri ile birlikte fiziksel ve sosyal çevreleri ile de bu durumu sürdürebilmesi gerekmektedir. 2019 Aralık ayında Çin'in Wuhan şehrinde tespiti edilen Covid-19 hastalığı (Aydın & Çöl, 2020) kısa sürede yayılım göstermiş ve tüm dünyada endişe uyandırmıştır. Bölgesel olmayan Covid-19 virüsünün dünya çapında yayılımı sonucu 3 Kasım 2022 itibarı ile 6.600,007 kişi hayatını kaybetmiştir (<https://www.worldometers.info/coronavirus/>). Virüsün yayılımını yavaşlatmak adına hükümetlerce gerekli tedbirler alınmış, yayılımın yollarını kısıtlamak adına birçok ülkede sokağa çıkma yasakları uygulanmış ve maske, mesafe, hijyen gibi temel kurallar bireylerin günlük yaşamlarını derinden etkiler hale gelmiştir. Tüm bu hastalık durumlarında ülkeler arasında ulaşım kısıtlamaları getirilmiş, ithalat ihracat bazı sektörlerde durma noktasına gelmiştir. Bunun ekonomik yansımaları tüm dünyada hissedilmiştir.

Covid-19'un etkilerinin sürdüğü ancak küresel normalleşmenin yaşandığı bir dönemde 24 Şubat 2022'de Doğu Avrupa'da Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile dünya gündemine yeni bir kriz yerleşmiştir. Savaştan kaçan Ukrayna vatandaşları komşu ülkelere akın etmeye başlamış böylelikle Avrupa'da yeni bir göç sorununun oluşmasının yanı sıra hastalığın etkilerinin geçmediği bir dönemde hareket halinde olan mültecilerin Covid-19'u yaymamasının önünde hiçbir engel görünmemektedir. Savaşın getirdiği olumsuz koşullar Ukrayna vatandaşlarının yanı sıra tüm dünyayı derinden etkilemektedir. Ukrayna'nın işgal altında kalması ile birlikte dünyada ithalat ve ihracat zincirinde aksamalar meydana gelmektedir. Aynı zamanda işgale karşı olan devletlerin gösterdikleri tutum ve ambargolar ile birlikte dünyada beklenen ekonomik büyüme duraksayıp resesyon beklentisi artmaktadır.

Covid-19'un ardından gelen savaşın başta petrol, doğalgaz, buğday gibi temel hammaddelere olan sınırlılığı, ulaşım, ithalat-ihracat gibi önemli sektörlerde zorluklar yaşatmaktadır. Özellikle pandemi sonrası yıpranan sağlık hizmetlerinin yanı sıra ilaç, tıbbi cihaz ve sarf malzemesi gibi ürünlere ulaşımında aksaklıklar meydana getirmiştir.

Covid 19'un Etkileri Üzerine Literatür İncelemesi

31 Aralık 2019'da Çin'in sebebi henüz belirlenememiş vakaları Dünya Sağlık Örgütüne bildirmesiyle (Çalışkan Pala & Metintaş, 2020) başlayan, hızlı bir bulaşıcılığa sahip olması sebebiyle kısa sürede dünyaya yayılan Covid-19 virüsü, 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir (Şeker vd., 2020). Covid-19'un hızlı yayılım göstermesi sonucunda en çok etkilenen sektör sağlık sektörü ve sağlık çalışanları olmuştur. Covid sürecinde sağlık sektörü ve sağlık çalışanları fiziksel ve mental açıdan büyük bir yük taşımış olup özellikle sağlık çalışanları hastalığın getirdiği enfeksiyon ve bulaşma riski ile karşı karşıya kalmış, artan vaka sayıları ile birlikte sağlık çalışanlarının maruz kaldığı iş yükü de artmıştır. Pandeminin başlangıcında artan talep neticesinde birçok ülkede tıbbi cihaz, ekipman ve yoğun bakımda yer bulunamamıştır (Çağatay vd., 2021).

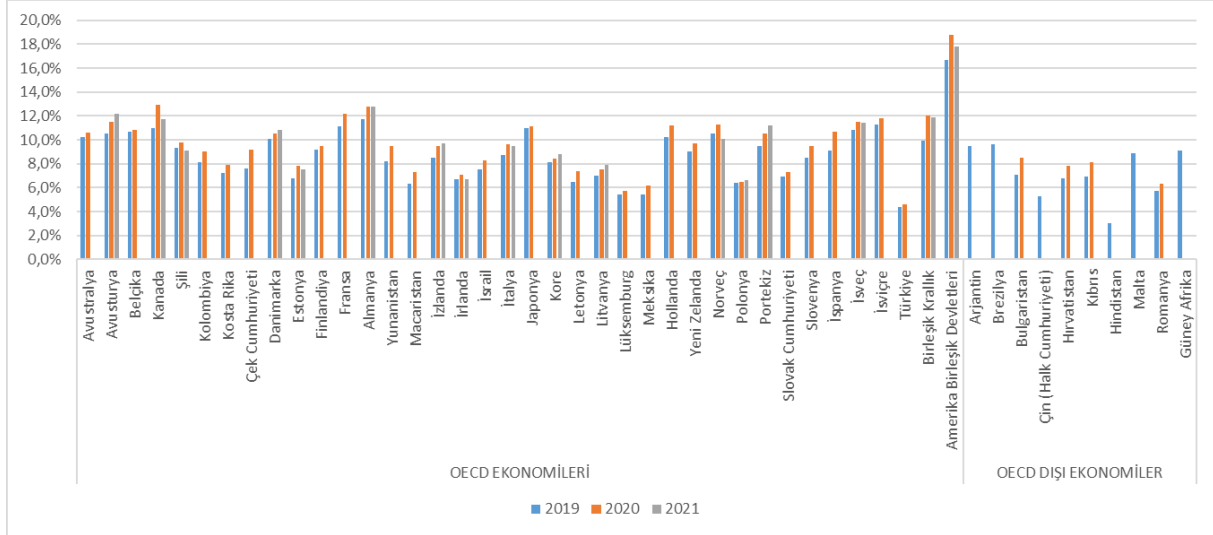
Yüncü & Yılan (2020) tarafından Covid-19'un sağlık çalışanları üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışmada Afyonkarahisar'da bulunan 36 sağlık çalışanı üzerinde araştırma yapılmış, elde edilen veriler neticesinde araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının %63,88'i mevcut süreçte tükendiklerini bildirmişlerdir.

Işık vd. (2021) tarafından Covid-19 sürecinde sağlık çalışanlarının ruh sağlığı üzerine yapılan bir çalışmada 509 sağlık çalışanı ile çalışma tamamlanmış, bu sağlık çalışanlarının %69,2'sini doktorlar ve %30,8'ini hemşireler oluşturmuştur. Elde edilen veriler neticesinde hemşirelerin, kadınların, daha önce psikiyatrik öyküsü olan ve 20 ile 30 yaş grubu aralığında bulunan sağlık çalışanlarının ruhsal bakımdan büyük risk grubunda oldukları tespit edilmiştir.

Bu dönemde küresel ölçekte birçok kamu idaresi, Covid-19 hastalığının yayılmasının ve acil servis polikliniklerine olan talebin azalması için tele-tıbbaya yönelik girişimlerde bulunmakla birlikte birçok ülke tele sağlığın kullanımı yaygınlaştırmak için sahip olduğu kuralları ve düzenlemeleri değiştirmiştir. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Avustralya ve Avrupa ülkelerinin bir kısmı pandemiye karşı birçok düzenlemeye gitmiştir (Korku, 2021).

Covid-19'un ortaya çıktığı Çin'de hastalıkla başa çıkabilmek adına birçok ciddi önlemler alınmış, kitlesel karantinalar ve toplu taşımaya yönelik engellemeler gelmiştir. Aynı zamanda iki adet sağlık hizmeti sunucusu hastane hızlı bir şekilde hizmete açılmış, birçok sağlık personeli Wuhan şehrindeki ve Hubei Eyaletinde bulunan diğer yerleşkelere yollanmıştır. Bu dönemde internet hastaneleri çevrim içi danışmanlık ve tanı hizmeti sunulmuştur. 5G teknolojisi, tanı kitleri, yapay zekâ ve insansız hava araçları ve teşhis kitleri gibi teknolojiler, enfeksiyona maruz kalan bireylerin tespit edilmesi ve takibinin sağlanmasının yanı sıra temas azaltma önlemlerinin kontrolü ve uygulanmasında da kullanılmıştır (İşlek vd., 2021).

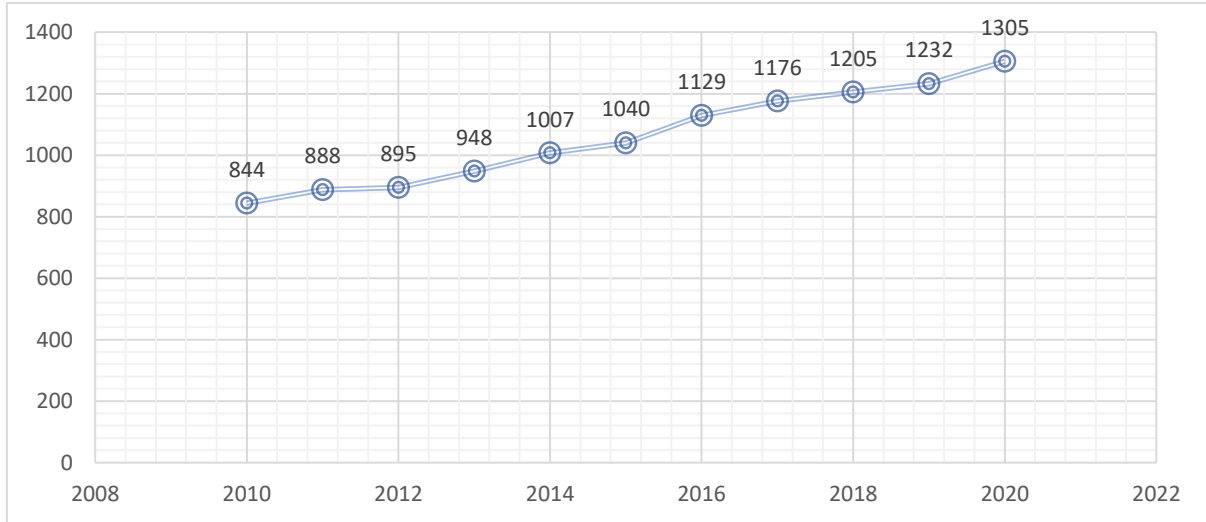
Tablo 1: OECD Ekonomilerinin ve OECD Dışı Ekonomilerin Gayri Safi Milli Hasıla İçerisindeki Sağlık Harcamaları

Kaynak: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SHA>

Tablo 1 incelendiğinde Covid-19'un başlangıcı olan 2019 yılından 2021 yılına kadar Sağlık Harcamaları ve Finansmanındaki artış gözler önüne serilmektedir. Yüzdeler bazda Tablo 1'deki mevcut veriler incelendiğinde 2020 yılında Sağlık Harcamaları ve Finansmanında OECD Ekonomileri içerisinde %18,8 ile Amerika Birleşik Devletleri ve %12,9 ile Kanada dikkat çekerken, OECD Dışı Ekonomilerin 2020 yılı Sağlık Harcamaları ve Finansmanında ise %8,5 ile Bulgaristan, %8,1 ile de Kıbrıs dikkat çekmektedir. 2021 yılına ait veriler incelendiğinde ise OECD Ekonomileri içerisinde %17,8 ile Amerika Birleşik Devletleri ve %12,8 ile Almanya dikkat çekmektedir.

Tablo 2: Yıllara Göre Türkiye'deki Toplam Sağlık Harcaması (ABD Doları/Kişi)

Kaynak: <https://data.oecd.org/healthres/health-spending.htm>

Tablo 2'de ülkemizdeki Toplam Sağlık Harcaması (ABD Doları/Kişi) 2010 yılından 2020 yılına kadar grafik olarak verilmiştir. Covid-19 virüsünün görüldüğü 2019 yılından 2020 yılına Kişi Başına Toplam Sağlık Harcaması 73 (Amerikan Doları) artış göstermiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'in yayınlamış olduğu Yıllara Göre Toplam Sağlık Harcaması tablosunda da 2019 yılında toplam sağlık harcaması 201.031(Milyon TL) olarak yer alırken bu rakam 2020 yılında toplam 48.901 (Milyon TL) artış göstererek 249.932(Milyon TL) seviyelerine ulaşmıştır (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Saglik-Harcamalari-Istatistikleri-2020-37192>).

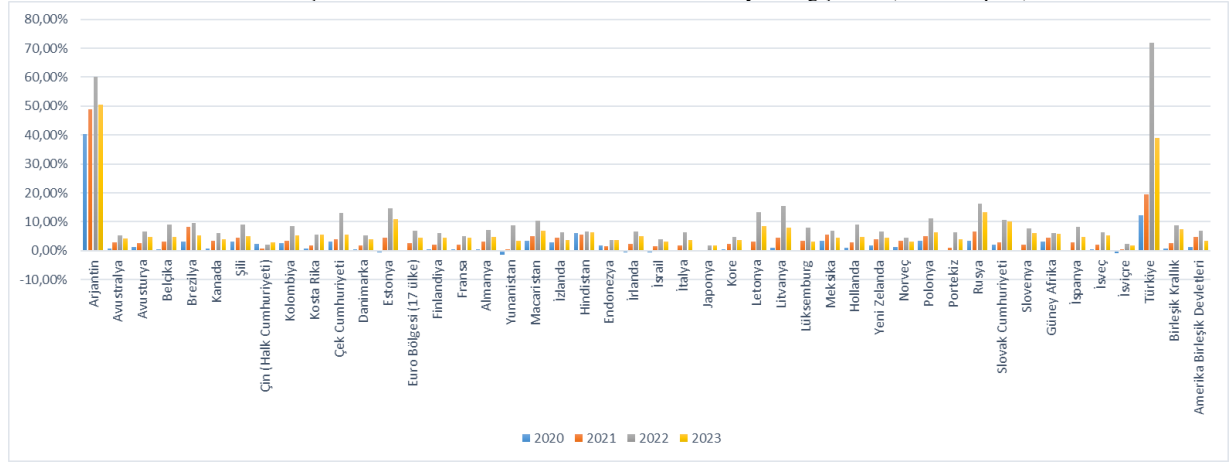
Rusya-Ukrayna Savaşı

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 virüsüne karşı ülkelerin aşılarda aracılığıyla hastalığa dirençli yeni yöntemler geliştirip, hastalığın etkilerinin azaltılmaya çalışıldığı bir dönemde dünya yeni bir kriz ile baş başa kalmış ve insanlığın yeni odak noktası Rusya-Ukrayna arasındaki savaş olmuştur. Rusya'nın 21 Şubat 2022'de

Ukrayna içerisindeki Luhansk ve Donbass bölgelerini işgal altına alıp bu bölgelerin bağımsızlığını tanımamasının ardından 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'yı işgal etmesi ile küresel yankı uyandıran Rusya-Ukrayna savaşı başlamıştır (Baltacı, 2022, s. 518). Rusya-Ukrayna arasında başlayan savaş dünyada tedarik zincirinde aksamalara neden olmuştur. Ayrıca Rusya'nın Ukrayna topraklarına saldırması ile birçok ülke Rusya'ya karşı küresel camiada uluslararası kuruluşlardaki üyelik süreçlerini askıya almış ve Rusya'ya karşı kısıtlayıcı önlemler almışlardır. 8 Mart 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline cevap olarak OECD konseyi daha önce yaptığı açıklamaya ek olarak Rusya ve Beyaz Rusya'nın OECD organlarına katılımını hemen askıya almaya karar vermiştir (OECD, 2022). Aynı zamanda Avrupa Birliği'nin resmî web sitesi üzerinden "Ukrayna'nın işgali sonrası AB'nin Rusya'ya yaptırımları" başlıklı yazıda yaptırımlar üzerine bir liste yayınlanmış, bu listede kişi ve kurumlardan-mali-ticari hizmetler açısından önlemlere, ulaştırma sektöründen-enerji sektörüne kadar yaptırımlar hususunda geniş bir yelpazede bahsedilmiştir. İthalat ve ihracat yasakları alt başlığı altında AB'nin Rus kömürüne yönelik ithalat yasağı getirmiş olduğundan bahsedilmiş ve bu durumun Rusya'nın küresel ölçekte kömür ihracatı içerisinde dörtte birini etkilediğinden, Rusya açısından yılda 8 milyar Euro'luk bir gelir kaybından söz edilmiştir (https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_en#financial-and-business-service-measures). Avrupa Birliği kendi tüketimi adına üçüncü ülkelerden ithal edilen enerjiye ihtiyacı bulunmaktadır. 2020 yılında ithal edilen enerji, Avrupa Birliğine yapılan enerji ithalatının neredeyse üçte ikisini oluşturmakta olan petrol ürünleri iken, petrol ürünlerini sırasıyla %27 ile doğalgaz, %5 ile katı fosil yakıtlar takip etmiştir (Eurostat, 2022). Avrupa Birliği mevcut Rusya-Ukrayna savaşında Rusya'ya karşı ambargo uygulasa da enerji alımında Rusya'ya bağlı konumdadır. Avrupa Birliği enerji talebi doğrultusunda doğalgazın %41'ini, kömürün %47'sini ve petrolün %27'sini Rusya'dan ithal etmektedir bu durum Avrupa Birliğinin Rusya'ya karşı enerji bağımlılığının yüksek olduğunu göstermektedir (Mircioğlu, 2022). Rusya'nın petrol, doğalgaz, fosil yakıt vb. ürünlerdeki ihraç eden pozisyonu ve mevcut savaş çerçevesinde durma noktasına gelen ithalat-ihracat sektörü ayrıca uygulanmakta olan ambargolar neticesinde enflasyonist baskılar global ölçekte artmaktadır. Aynı zamanda, Ukrayna ve Rusya titanyum, paladyum, buğday, mısır gibi önemli emtia tedarikçileridir. Mevcut durumda araba, akıllı telefon ve uçak üreticileri gibi emtia kullanıcıları açısından tedarik problemlerinin artması öngörülmektedir (Liadze vd., 2022).

OECD'nin raporundan alınan verilerle Tablo 3'de OECD ekonomilerinin enflasyon projeksiyonları grafikleştirilmiştir.

Grafik 2: Seçili Ekonomilerinin 2020-2023 Yılları Arası Enflasyon Değişimleri (OECD Raporu)

Kaynak: <https://www.oecd.org/economic-outlook/>

Grafik 2 incelendiğinde yıldan yıla seçili ülkelerin ekonomilerinin 2020-2021-2022 yıllarına ait enflasyon oranları ve 2023 yılına ait projeksiyonları yüzdelik olarak verilmiştir. 2022 yılında Türkiye %71,98 enflasyon ile ilk sırada yer alırken sıralamayı %60,13 ile Arjantin ve %16,20 ile de Rusya gibi ülkeler takip etmektedir. 2023 yılına ait tahminler incelendiğinde ise Arjantin %50,57 ile ilk sırada yer alırken, Türkiye 38,92 ile ikinci sırada, Rusya ise %13,28 ile üçüncü sırada yer almıştır.

OECD'nin "Savaşın Bedelini Ödemek" başlıklı ara raporunda (Eylül 2022), Dünya Ekonomisinin Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile savaşın bedelini ödediğini, pandeminin etkileri devam ederken Rusya ve Ukrayna arasındaki savaşın büyümeyi aşığıya çektiğini ayrıca enerji, gıda fiyatlarındaki artış üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ele alırken 2022 yılının ikinci çeyreğinde küresel Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın durağan seviyede olduğunu ve üretimin G20 ekonomilerinde azaldığını belirtmiştir. Ayrıca 1980'li yıllardan 2022 yılının ilk yarısına enflasyonun en yüksek seviyede olduğunu belirtmiştir. Mevcut raporda dört ana çıkarım yapılmış bunlar; dünya ekonomisinin beklenende daha fazla yavaşladığı, enflasyonun yaygınlaştığı, enflasyonun gevşeyeceği ancak yüksek seviyelerde kalmaya devam edeceği, enerji kıtlığının önüne geçmek için talebin azaltılması ve arzın çeşitlendirilmesi gerektiği yönündedir (<https://www.oecd.org/economic-outlook/september-2022/>).

Rusya-Ukrayna Savaşının Etkileri Üzerine Literatür Çalışması

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali kapsamında milyonlarca Ukraynalı ülkelerini terk etmek zorunda kalmış, savaşın ortasında kalan sivil halk metro istasyonlarına veya evlerinin altında bulunan sığınaklarda can güvenliklerini sağlamak zorunda kalmıştır. Covid-19'un devam ettiği bir dönemde bu durum tespit edilmemiş vakaların yayılmasına olanak sağlamaktadır. Bu durum çocuk felci ve kızamık gibi salgın hastalık riskini de arttırmış olup, mevcut çocuk felcine karşı 3 haftalık devam eden bir aşı kampanyasını da kesintiye uğratmıştır (Choudhary, Saied, Priyanka, Ali ve Maulud, 2022, s. 2). Global ölçekte devam eden Covid-19 virüsünün süreçleri savaş ile birlikte daha zor bir hal almıştır. Özellikle Ukrayna halkının ülke içi ve ülke dışı hareketleri virüsün yayılımında etki eden bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülke dışına çıkmaya çalışan mülteciler komşu bir ülkeye ulaşmaya çalışırken sağlık, temel gıda, hijyen gibi temel gereksinimlerden mahrum kalmaktadır. Ülke dışına giden mülteciler sıklıkla soğuk ve susuz olarak günlerce seyahat etmektedir, yolculuk esnasında ve kabul merkezlerinde mecbur kaldıkları kalabalık ortam mültecileri bulaşıcı hastalıklara karşı daha duyarlı hale getirmektedir, bu durum özellikle çocuklarda kızamık, çocuk felci, ishal gibi aşı ile önlenemez hastalıklar açısından büyük bir risk oluşturmaktadır (Murphy vd., 2022). Savaş sebebi ile birçok çocukta psikolojik travma yaşanması beklenmektedir (Ludvigsson & Loboda, 2022). Aynı zamanda ülkelerinden ayrılmayıp savaşın ortasında kalan sivillerin sağlık hizmetlerine ulaşımı da zorlaşmıştır. Ülke içerisinde tam aşılanmanın gerçekleşmemesi de halk sağlığı açısından ciddi bir sorun teşkil etmektedir.

Rusya Ukrayna savaşının ortasında Ukrayna'daki sağlık çalışanları da zor koşullar altında görevlerini yerine getirmeye çalışmaktadır. Savaşla birlikte birçok kamu kuruluşu tahrip edilmiş özellikle sağlık kuruluşları büyük hasar almıştır. Insecurity Insight izleme grubu 12 Mart 2022 itibarı ile sağlık tesislerine yönelik 47 saldırıyı rapor etmiş, rapor edilen saldırıların 29'unda sağlık tesislerinin hasar gördüğünü veya yıkıldığını, 24 sağlık personelin yaralandığını ve 8 sağlık çalışanının öldürüldüğünü bildirmiştir (Alnahhas vd., 2022). Ukrayna'da sağlık çalışanları kendi hayatlarını riske atıp hayat kurtarmak adına yorulmadan çalışmaktadır (Ahsan, 2022b, s. 896). (Malchrzak, Babicki, Pokorna-Kałwak, Doniec ve Mastalerz-Migas, 2022, s. 1) yaptığı çalışmada, Şubat 2022 itibarı ile süregelen savaş sebebiyle 3 ayda Ukrayna'dan Polonya'ya 3 milyondan fazla sığınmacı geldiğini, bu durumun Avrupa tarihindeki en büyük göç hareketi olduğunu, bu durumun birçok risk faktörünü de beraberinde getirmiş olduğunu bildirmiştir.

Fontanarosa, Flanagin ve Golub (2022, s. 1549) yaptığı çalışmada Ukraynalı sivilleri etkileyen saldırıların, konut komplekslerinin ve tıp merkezlerinin yıkılmasının, kamu altyapısının ve şehirlerin yıkılmasının ve insani koridorların abluka altına alınmasının feci bir sağlık ve insani krize yol açtığını belirtmiştir.

Chumachenko ve Chumachenko (2022, s. 1) yaptığı çalışmada Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahalesinin, Omicron türünün neden olduğu Covid-19 dalgasının zirvesine denk geldiğini ve savaşın Ukrayna'daki Covid-19 ile ilgili durumu önemli ölçüde kötüleştirdiğini ele almışlardır.

Burki, (2022, s. 1) tarafından yapılan çalışmada Ukrayna'da savaşın başlamasıyla birinci basamak sağlık hizmetlerine ulaşımın kısıtlanmış olduğunu ve bu durumun ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerine doğru birbirini takip eden bir etki yaratacağını bildirmiş, Ukrayna'da savaş başlangıcında tahmini 150.000 doktor, 1630 hastane aynı zamanda 10.000 civarı birinci basamak sağlık kuruluşuna sahip olduğunu, hayati ekipmanlar ve ilaçların güvenli bir şekilde ulaştırılmasını sağlayan insani koridorların mevcut olana kadar tükenmekte olan tedariklerin büyük bir sorun teşkil edeceğinin üzerinde durmuştur.

Tinari (2022, s. 1) Sputnik V aşısı Gamaleya Ulusal Epidemiyoloji ve Mikrobiyoloji Merkezi'ndeki bilim adamları tarafından oluşturulmuş bir aşıdır, Rus Doğrudan Yatırım Fonu (RDIF) tarafından geliştirilip, tanıtılmış ve finanse edilmiştir. 28 Şubat'ta Amerika Birleşik Devletleri Hazine Bakanlığınca, RDIF'i yaptırım uygulanan Rus kuruluşları listesine dahil edilmiş ayrıca Avrupa Konseyi ve dünya çapındaki çeşitli ulusal yöneticiler bu kararın ardından gelmiştir.

MALİ TABLOLAR ANALİZİ

Mali tablo analizi, ilgili ticari faaliyetlerden kaynaklanan mali tablolardaki karmaşık ve büyük miktardaki verilerin anlaşılmasını ve kullanılmasını kolaylaştırmak için çeşitli analitik yöntemlerin uygulanması, geçmiş faaliyet dönemlerindeki sonuçlar, sektör ortalamaları ve mevcut ekonomik koşullar gibi faktörler dikkate alınarak yorumlama ve değerlendirme aşamalarını içeren bir dizi çalışmadır (Özgel, 2007).

Mali tablolar analizi dört başlık altında toplanmaktadır. Bunlar;

- Oran (Rasyo) Analiz,
- Yüzde Yöntemi ile Analiz (Dikey),
- Karşılaştırmalı Tablolar Analizi (Yatay),
- Eğilim (Trend) Yüzdeleri ile Analizdir.

TREND ANALİZİ

Trend analizi, bir şirketin bilanço ve gelir tablosu değerlerinin baz yılın belirli bir yüzdesine ölçeklenmesiyle gerçekleştirilir (Özari, 2019). Baz yıl seçimi yapılırken her açıdan normal bir yıl olması gerekmekte ve Trend analizi yapılırken kullanılacak formül aşağıdaki gibidir (Mazman İtik, 2021).

$$\text{Eğilim Yüzdesi} = \frac{\text{İlgili yıldaki kalemin değeri}}{\text{Baz yıl değeri}} * 100$$

Daha geniş tanımıyla, Trend analizi tekniğinde bir işletmenin geçmiş dönemlerdeki finansal hareketleri yıl veya dönem bazında analiz edilir. Geçmiş dönemlerde tespit edilen trendin yönü, yani artan veya azalan yönü, incelenen dönemi ortaya koymaktadır. Trend analizinde bir baz dönem vardır. Baz yıl kalem değerleri kendi değerlerine bölünür ve 1 elde edilir. Yüzdeye çevirmek için 100 ile çarpıldığında da baz yıl kalem değeri 100 olarak bulunur. Baz yıldan diğer verilerdeki yüzde değişimi hesaplanır. Finansal kalemlerin artışını veya azalışını belirlemek için şirketin gelişme ve düşüş dönemi analiz edilir (Yurtsızoğlu, 2021, s. 131). Trend analizi, finansal yöneticilere ve analistlere bir işletmenin mevcut finansal sağlığını iyileştirme veya kötüye gitme konusunda içgörü sağlayabilen bir analiz olarak ortaya çıkmaktadır (Çil Koçyiğit vd., 2022).

BİST YILDIZ PAZARDA İŞLEM GÖREN SEÇİLİ SAĞLIK FİRMALARININ TREND ANALİZİ

Çalışmada kullanılan firmaların verileri Kamuyu Aydınlatma Platformundan (KAP) alınmış olup, çalışmada mali analiz yöntemlerinden biri olan Trend Analizi yöntemi kullanıldığı için diğer sağlık sektörü şirketlerinin verilerine ulaşmada kısıtlılıkların mevcudiyeti doğrultusunda aşağıdaki firmalar seçilmiştir.

Tablo 4: Borsa İstanbul Yıldız Pazarında İşlem Gören Seçili Sağlık Firmaları

1	SELEC	SELÇUK ECZA DEPOSU TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
2	DEVA	DEVA HOLDİNG A.Ş.
3	ECILC	EİS ECZACIBAŞI İLAÇ SİNAİ VE FİNANSAL YATIRIMLAR SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
4	MPARK	MLP SAĞLIK HİZMETLERİ A.Ş.
5	RTALB	RTA LABORATUVARLARI BİYOLOJİK ÜRÜNLER İLAÇ VE MAKİNE SANAYİ TİCARET A.Ş.

Kaynak: <https://www.kap.org.tr/tr/bist-sirketler>

SELEC- Selçuk Ecza Deposu Ticaret ve Sanayi A. Ş.

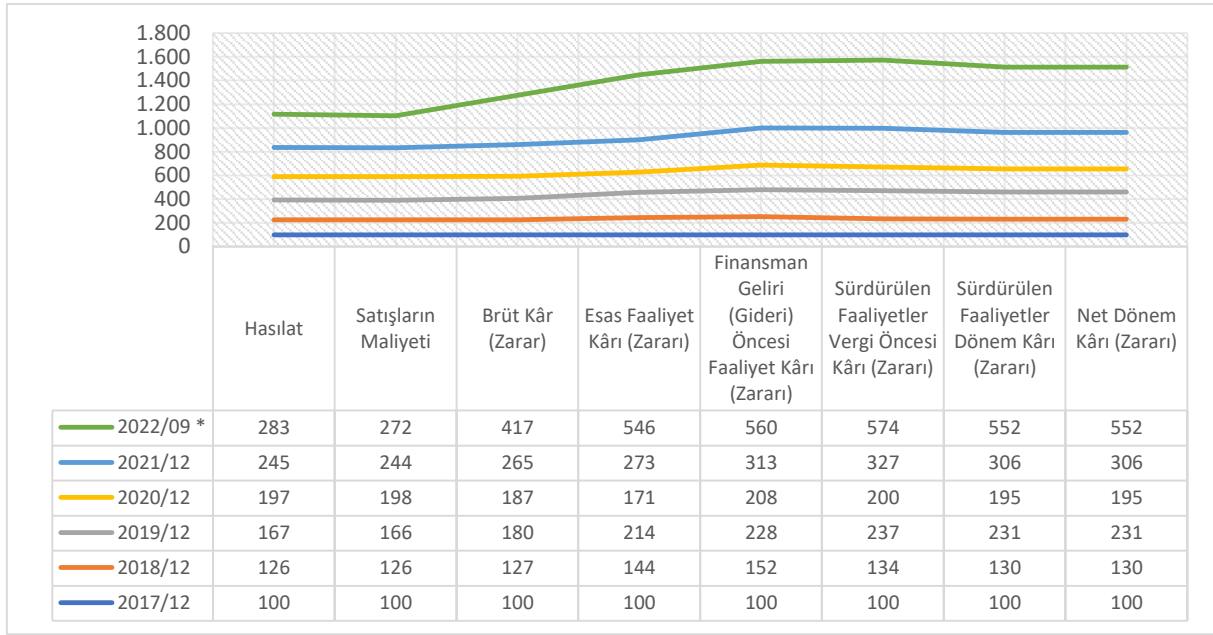
Tablo 3: Selçuk Ecza Deposu Ticaret ve Sanayi A.Ş. Kar veya Zarar Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu

KAR VEYA ZARAR VE DİĞER KAPSAMLI GELİR TABLOSU	2017/12	2018/12	2019/12	2020/12	2021/12	2022/09 *
Sunum Para Birimi	TL	TL	TL	TL	TL	TL
Finansal Tablo Niteliği	Konsolide	Konsolide	Konsolide	Konsolide	Konsolide	Konsolide
Hasılat	10.686.329.979	13.467.345.526	17.808.667.101	21.027.099.075	26.214.644.330	30.207.869.880
Satışların Maliyeti	-9.866.695.177	12.428.436.807	16.334.135.183	19.490.961.819	24.043.363.743	26.793.170.055
Brüt Kâr (Zarar)	819.634.802	1.038.908.719	1.474.531.918	1.536.137.256	2.171.280.587	3.414.699.825
Esas Faaliyet Kârı (Zararı)	381.291.692	548.940.590	814.713.638	651.759.513	1.041.800.971	2.079.962.254
Finansman Geliri (Gideri)			908.696.307	826.439.405	1.245.477.591	2.225.666.967
Öncesi Faaliyet Kârı (Zararı)	397.681.827	604.795.255				
Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kârı (Zararı)	376.510.026	503.312.623	891.892.880	754.715.671	1.231.725.184	2.162.659.245
Sürdürülen Faaliyetler Dönem Kârı (Zararı)	301.100.132	391.269.928	694.899.587	586.798.396	922.717.606	1.661.580.546
Net Dönem Kârı (Zararı)	301.098.488	391.267.757	694.899.587	586.798.396	922.717.606	1.661.580.546

Kaynak: <https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/1420-selcuk-ecza-deposu-ticaret-ve-sanayi-a-s>

Tablo 3'te Selçuk Ecza Deposu Ticaret ve Sanayi AŞ'ye ait Kar veya Zarar Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu 2017-2018-2019-2020-2021 ve 2022 yılının yayınlanan 9 aylık verisi verilmiştir.

Tablo 4: Selçuk Ecza Deposu Ticaret ve Sanayi A.Ş. Trend Analizi

Tablo 4'de Selçuk Ecza Deposu Ticaret ve Sanayi AŞ'nin 2017 yılı baz alınarak Trend Analizi yapılmıştır. Tablo incelendiğinde 2017 yılından 2020 yılına kadar yükseliş gözlemlenirken özellikle 2020 sonrasında pandeminin getirdiği etkiler sonrasında çarpıcı bir yükseliş dikkat çekmektedir. Bunun sebebi pandemi ile birlikte medikal ürünlere (ilaç, sarf malzemesi gibi) olan ihtiyacın artış göstermesidir.

2022 yılında Hasılat kaleminin Satışların Maliyeti kaleminden yüksek olması işletmenin lehine olarak yorumlanabilmektedir. Ancak işletmenin mevcut kalemindeki artış beklenen seviyenin altında yer almıştır. 2022 yılında Brüt Kâr ile Esas Faaliyet Kârı kalemlerindeki farkın artış göstermesi işletmenin faaliyet giderlerinin artış gösterdiği bir döneme işaret etmektedir.

DEVA- Deva Holding A. Ş.

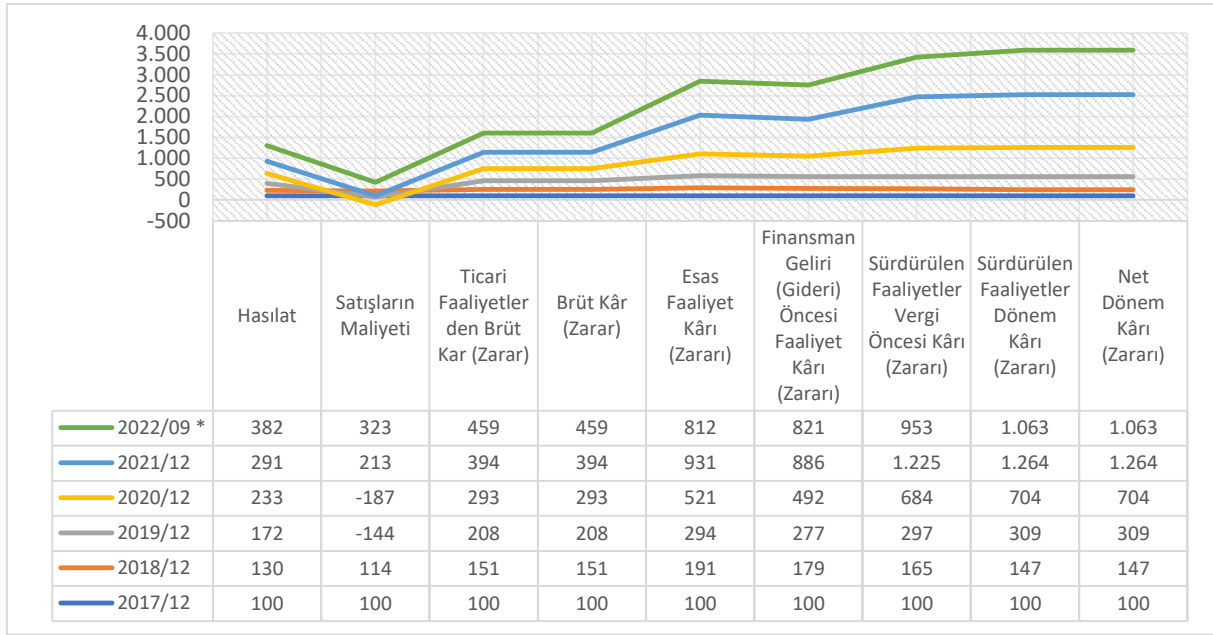
Tablo 5: Deva Holding A.Ş. Kar veya Zarar ve Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu

KAR VEYA ZARAR VE DİĞER KAPSAMLI GELİR TABLOSU	2017/12	2018/12	2019/12	2020/12	2021/12	2022/09 *
Sunum Para Birimi	TL	TL	TL	TL	TL	TL
Finansal Tablo Niteliği	Konsolide	Konsolide	Konsolide	Konsolide	Konsolide	Konsolide
Hasılat	800.295.112	1.040.677.048	1.373.983.541	1.863.328.501	2.330.367.791	3.054.735.012
Satışların Maliyeti	455.093.332	-518.658.672	654.824.247	852.464.567	-971.238.808	1.469.909.112
Ticari Faaliyetlerden Brüt Kar (Zarar)	345.201.780	522.018.376	719.159.294	1.010.863.934	1.359.128.983	1.584.825.900
Brüt Kâr (Zarar)	345.201.780	522.018.376	719.159.294	1.010.863.934	1.359.128.983	1.584.825.900
Esas Faaliyet Kârı (Zararı)	145.332.182	277.236.202	426.687.972	756.522.986	1.353.282.819	1.180.559.995
Finansman Geliri (Gideri) Öncesi Faaliyet Kârı (Zararı)	154.773.487	277.787.341	428.855.796	762.254.545	1.370.949.761	1.270.569.185
Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kârı (Zararı)	94.579.748	155.969.567	280.694.821	646.539.535	1.158.328.215	901.565.412
Sürdürülen Faaliyetler Dönem Kârı (Zararı)	92.542.675	136.361.117	286.015.741	651.448.684	1.170.087.476	983.950.573
Net Dönem Kârı (Zararı)	92.542.675	136.361.117	286.015.741	651.448.684	1.170.087.476	983.950.573

Kaynak: <https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/916-deva-holding-a-s>

Tablo 5'de Deva Holding AŞ'ye ait Kar veya Zarar Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu 2017-2018-2019-2020-2021 ve 2022 yılının yayınlanan 9 aylık verisi verilmiştir.

Tablo 6: Deva Holding A.Ş. Trend Analizi

Tablo 6’da Deva Holding AŞ’nin Trend Analizi yapılmıştır. 2017 yılı baz alınarak tablo incelendiğinde işletmenin kalemlerindeki yükseliş devam ederken özellikle 2020 sonrasında pandeminin getirdiği etkiler sonrasında yükseliş dikkat çekmektedir. 2021 yılında Brüt Kâr (Zarar) ile Net Dönem Kârı (Zararı) kalemler arasındaki farkın yükseliş göstermesi işletmenin faaliyet giderlerinin artış gösterdiği bir dönem olduğunu göstermekle birlikte Brüt Kâr (Zarar), Esas Faaliyet Kârı (Zararı) ve Net Dönem Kârı (Zararı) kalemleri incelendiğinde karlılık düzeyindeki artış işletmenin geleceğine yönelik olumlu sinyaller vermiştir. 2022 yılının yayınlanan 9 aylık verileri incelendiğinde ise, Hasılat kaleminin önceki yıllara göre artış gösterdiği pandemi sonrası kazanılan ivmenin devam ettiği yönündedir.

ECILC- Eis Eczacıbaşı İlaç Sınai ve Finansal Yatırımlar Sanayi ve Ticaret A. Ş.

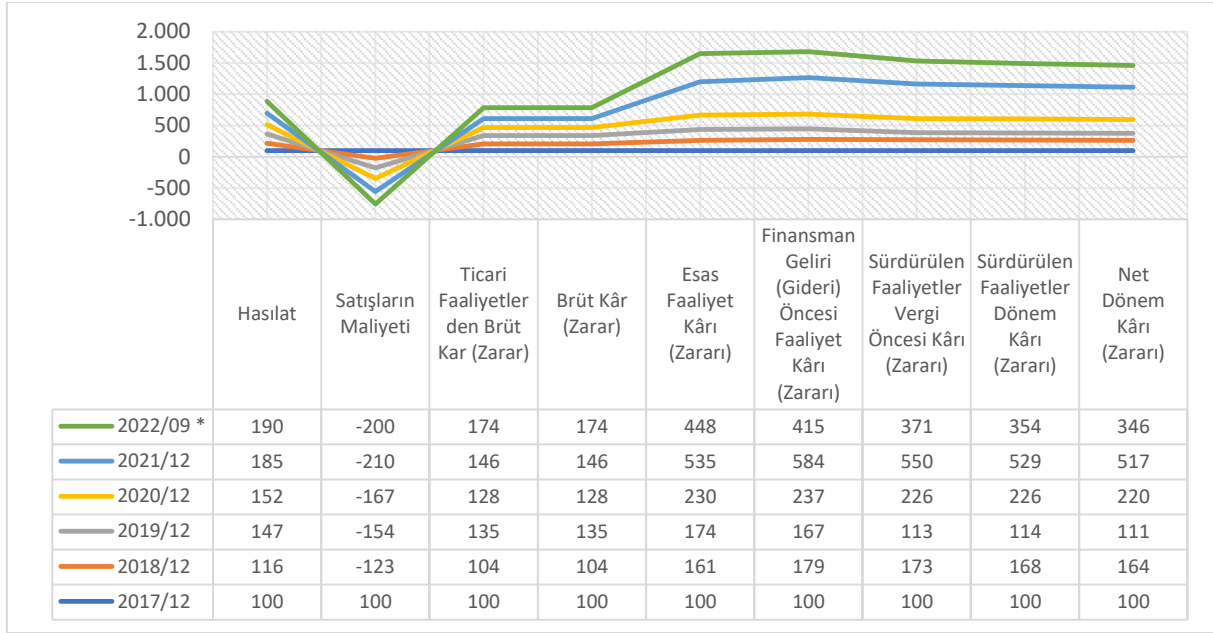
Tablo 7: Eis Eczacıbaşı İlaç Sınai ve Finansal Yatırımlar Sanayi ve Ticaret A.Ş. Kar veya Zarar ve Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu

KAR VEYA ZARAR VE DİĞER KAPSAMLI GELİR TABLOSU	2017/12	2018/12	2019/12	2020/12	2021/12	2022/09 *
Sunum Para Birimi	TL	TL	TL	TL	TL	TL
Finansal Tablo Niteliği	Konsolide	Konsolide	Konsolide	Konsolide	Konsolide	Konsolide
Hasılat	597.909	692.094	877.076	909.132	1.103.515	1.134.018
Satışların Maliyeti	363.476	-447.692	-561.262	-608.463	-762.136	-726.650
Ticari Faaliyetlerden Brüt Kar (Zarar)	234.433	244.402	315.814	300.669	341.379	407.368
Brüt Kâr (Zarar)	234.433	244.402	315.814	300.669	341.379	407.368
Esas Faaliyet Kârı (Zararı)	129.059	208.363	224.906	297.205	691.053	578.605
Finansman Geliri (Gideri) Öncesi Faaliyet Kârı (Zararı)	159.766	285.964	266.226	379.319	933.495	662.787
Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kârı (Zararı)	170.877	295.251	193.117	385.966	939.479	633.604
Sürdürülen Faaliyetler Dönem Kârı (Zararı)	142.740	240.089	162.728	322.114	755.072	505.703
Net Dönem Kârı (Zararı)	146.095	240.119	162.728	322.114	755.072	505.703

Kaynak: <https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/939-eis-eczacibasi-ilac-sinai-ve-finansal-yatirimlar-sanayi-ve-ticaret-a-s>

Tablo 7’de Eis Eczacıbaşı İlaç Sınai ve Finansal Yatırımlar Sanayi ve Ticaret AŞ’ye ait Kar veya Zarar Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu 2017-2018-2019-2020-2021 ve 2022 yılının yayınlanan 9 aylık verisi verilmiştir.

Tablo 8: Eis Eczacıbaşı İlaç Sınai ve Finansal Yatırımlar Sanayi ve Ticaret A.Ş. Trend Analizi

Tablo 8’de Eis Eczacıbaşı İlaç Sınai ve Finansal Yatırımlar Sanayi ve Ticaret AŞ’nin Trend Analizi 2017 yılı baz alınarak incelenmiştir. Pandemi sonrası etkiyi daha rahat anlayabilmek adına 2021 yılına ait kalemler incelendiğinde önceki yıllara göre kalemlerdeki artış belirgin bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Bunun sebebi pandeminin sağlık şirketleri üzerinde yarattığı olumlu etkiden kaynaklanmaktadır. 2022 yılına ait kalemler incelendiğinde ise, özellikle Esas Faaliyet Kârı (Zararı), Finansman Geliri (Gideri) Öncesi Faaliyet Kârı (Zararı), Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kârı (Zararı), Sürdürülen Faaliyetler Dönem Kârı (Zararı) ve Net Dönem Kârı (Zararı) kalemlerindeki düşüş gözler önüne serilmektedir. Bunun sebebi; pandemi sonrası sağlık şirketlerine olan talebin azalış göstermesi ve Rusya-Ukrayna savaşının ortaya çıkardığı küresel problemler olarak yorumlanabilir.

MPARK- Mlp Sağlık Hizmetleri A.Ş.

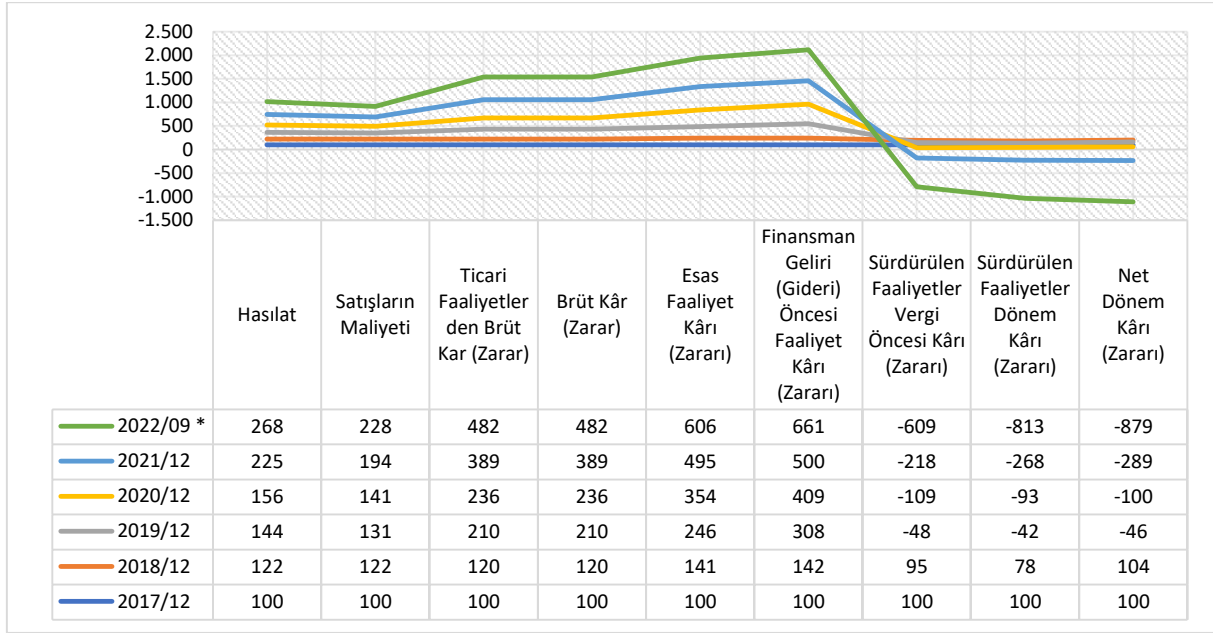
Tablo 9: Mlp Sağlık Hizmetleri A.Ş. Kar veya Zarar Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu

KAR VEYA ZARAR VE DİĞER KAPSAMLI GELİR TABLOSU	2017/12	2018/12	2019/12	2020/12	2021/12	2022/09 *
Sunum Para Birimi	TL	TL	TL	TL	TL	TL
Finansal Tablo Niteliği	Konsolide	Konsolide	Konsolide	Konsolide	Konsolide	Konsolide
Hasılat	2.576.076	3.131.559	3.703.598	4.014.679	5.795.954	6.892.620
Satışların Maliyeti	-2.170.589	-2.644.048	-2.851.756	-3.058.183	-4.216.994	-4.938.415
Ticari Faaliyetlerden Brüt Kar (Zarar)	405.487	487.511	851.842	956.496	1.578.960	1.954.205
Brüt Kâr (Zarar)	405.487	487.511	851.842	956.496	1.578.960	1.954.205
Esas Faaliyet Kârı (Zararı)	212.738	300.270	522.931	753.606	1.053.052	1.289.420
Finansman Geliri (Gideri) Öncesi Faaliyet Kârı (Zararı)	212.544	301.455	653.784	869.733	1.061.895	1.405.379
Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kârı (Zararı)	-170.750	-162.398	82.123	185.511	371.885	1.039.372
Sürdürülen Faaliyetler Dönem Kârı (Zararı)	-132.782	-103.680	56.254	122.997	355.209	1.079.429
Net Dönem Kârı (Zararı)	-122.772	-127.651	56.254	122.997	355.209	1.079.429

Kaynak: <https://www.kap.org.tr/sirket-bilgileri/ozet/2118-mlp-saglik-hizmetleri-a-s>

Tablo 9’da Mlp Sağlık Hizmetleri AŞ’ye ait Kar veya Zarar Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu 2017-2018-2019-2020-2021 ve 2022 yılının yayınlanan 9 aylık verisi verilmiştir.

Tablo 10: Mlp Sağlık Hizmetleri A.Ş. Trend Analizi

Tablo 10’da Mlp Sağlık Hizmetleri AŞ’nin Trend Analizi 2017 yılı baz alınarak incelenmiştir. Özellikle Covid sonrası 2021 yılında kalemlerde artış gözler önüne serilirken 2022 yılının 9 aylık verileri incelendiğinde bu etkinin beklenen seviyenin altında kaldığı tespit edilmiştir.

RTALB- Rta Laboratuvarları Biyolojik Ürünler İlaç ve Makine Sanayi Ticaret A.Ş.

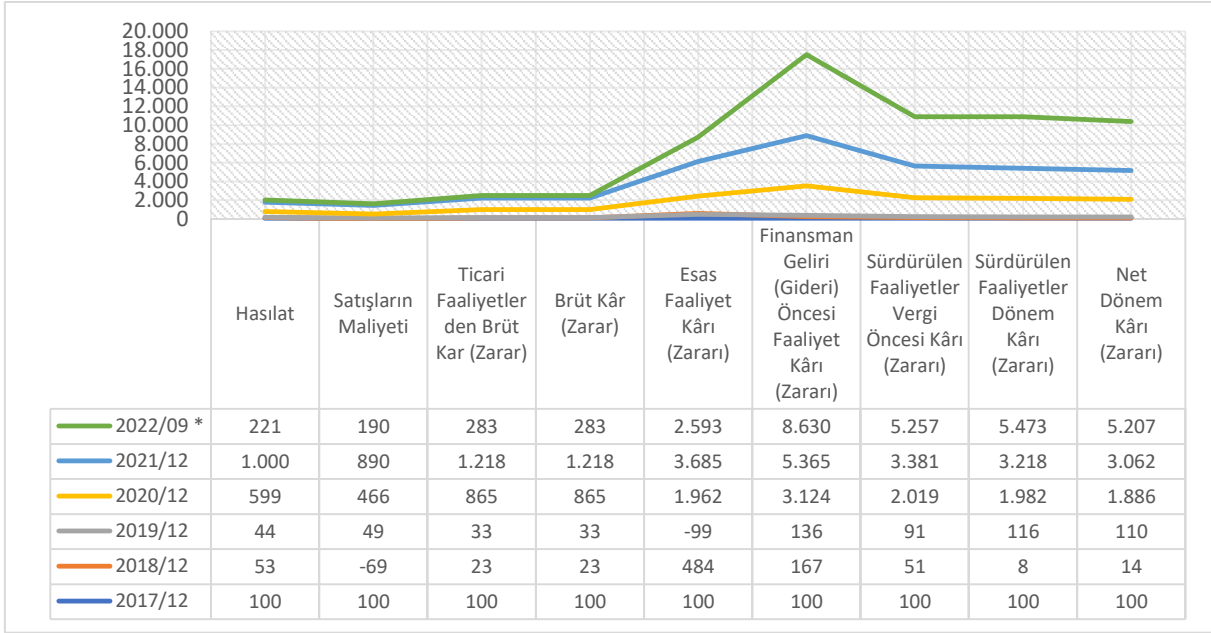
Tablo 11: Rta Laboratuvarları Biyolojik Ürünler İlaç ve Makine Sanayi Ticaret A.Ş. Kar veya Zarar Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu

KAR VEYA ZARAR VE DİĞER KAPSAMLI GELİR TABLOSU	2017/12	2018/12	2019/12	2020/12	2021/12	2022/09 *
Sunum Para Birimi	TL	TL	TL	TL	TL	TL
Finansal Tablo Niteliği	Konsolide	Konsolide	Konsolide	Konsolide	Konsolide	Konsolide
Hasılat	38.450.168	20.472.876	16.766.007	230.441.888	384.341.641	84.941.591
Satışların Maliyeti	25.630.248	17.574.900	-12.487.886	119.539.151	228.211.294	-48.643.809
Ticari Faaliyetlerden Brüt Kar (Zarar)	12.819.920	2.897.976	4.278.121	110.902.737	156.130.347	36.297.782
Brüt Kâr (Zarar)	12.819.920	2.897.976	4.278.121	110.902.737	156.130.347	36.297.782
Esas Faaliyet Kârı (Zararı)	2.514.247	12.169.234	-2.492.732	49.323.222	92.659.782	65.188.480
Finansman Geliri (Gideri) Öncesi Faaliyet Kârı (Zararı)	2.857.489	4.778.385	3.875.458	89.266.628	153.302.794	246.603.525
Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kârı (Zararı)	4.358.374	2.227.284	3.951.860	87.988.991	147.359.697	229.106.279
Sürdürülen Faaliyetler Dönem Kârı (Zararı)	3.956.202	330.762	4.572.584	78.398.129	127.300.637	216.505.012
Net Dönem Kârı (Zararı)	4.157.643	601.211	4.572.584	78.398.129	127.300.637	216.505.012

Kaynak: <https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/2258-rta-laboratuvarlari-biyolojik-urunler-ilac-ve-makine-sanayi-ticaret-a-s>

Tablo 11’de Rta Laboratuvarları Biyolojik Ürünler İlaç ve Makine Sanayi Ticaret AŞ’ye ait Kar veya Zarar Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu 2017-2018-2019-2020-2021 ve 2022 yılının yayımlanan 9 aylık verisi verilmiştir.

Tablo 12: Rta Laboratuvarları Biyolojik Ürünler İlaç ve Makine Sanayi Ticaret A.Ş. Trend Analizi

Tablo 12’de Rta Laboratuvarları Biyolojik Ürünler İlaç ve Makine Sanayi Ticaret AŞ’nin Trend Analizi 2017 yılı baz alınarak incelenmiştir. Mevcut tablo incelendiğinde özellikle 2020 ve 2021 yıllarındaki kalemlerde yükselişin temelinde dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisinin seçili şirket üzerindeki pozitif etkisi gözler önüne serilirken 2022 yılının 9 aylık verileri incelendiğinde Hasılat, Satışların Maliyeti, Ticari Faaliyetlerden Brüt Kâr (Zarar), Brüt Kâr (Zarar), Esas Faaliyet Kârı (Zararı) kalemlerinde belirgin bir düşüş yer alırken diğer kalemlerde yükseliş dikkat çekmektedir.

SONUÇ

17 Kasım 2019 da Çin’in Hubei bölgesinin başkenti olan Wuhan’da ortaya çıkan Covid-19 adlı virüs büyük ölçekte ölümlere sebep olmuştur. Hızla dünyaya yayılan virüs toplumları normal yaşamın dışına çıkmaya mecbur bırakmıştır. Hükümetlerin Covid-19 virüsünün yayılımını engellemeye yönelik girişimleri; sokağa çıkma yasakları, seyahat kısıtlamaları, kalabalık ortamları engelleyici kısıtlamalar, kalabalık ortamlarda maske kullanımı ayrıca dezenfektan kullanma zorunluluğu gibi uygulamalar hayatımızın içerisinde yer edinmiştir. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda birçok sektör derinden etkilenmiş bazı sektörler pandemi döneminin getirdiği zorluklarla baş etmekte zorluk yaşarken bazı sektörler de pandemi döneminin getirdiği olumsuz koşullardan normal seyrinin üzerinde bir başarı elde etmiştir. Özellikle insan-hastalık ilişkisinin yoğun olduğu sağlık sektöründeki şirketler Covid-19 döneminin parlayan yıldızları arasında yer almıştır. Tıbbi ilaç ve sarf malzemeye ihtiyacın artmış olduğu Covid-19 döneminde sağlık şirketlerinde bir önceki yıl verilerine göre kâr marjlarında artış meydana gelmiştir.

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19’un etkilerinin eğitimde, sağlıkta, ticarete ve birçok sektörde hâlâ hissedildiği bir dönemde, hızlı bir toparlanma sürecine giren dünyada yeni bir kriz patlak vermiştir. 24 Şubat 2022’de Doğu Avrupa’da Rusya-Ukrayna arasında başlayan savaş ile dünya düzeni yeniden altüst olmuştur. Savaş öncesi Koronavirüse karşı henüz tam aşılamanın sağlanamadığı Ukraynalı sivilin ülkelerini terk etmek zorunda kalması ile Avrupa’da yeni bir göç dalgası yaşanmıştır. Anavatanlarını terk eden Ukraynalıların hijyenik olmayan şartlarda ayrıca gıdasız ve sağlıksız seyahatleri salgının tamamen kalkmadığı bir ortamda hastalıkların coğrafyalar arası seyahatine olanak taşımıştır. Bu bağlamda Covid-19 salgınının artış göstermesi kaçınılmaz bir hal almıştır. İnsan hayatını derinden etkileyen savaş ve düzensiz göçler yeni varyantları beraberinde getirmekte Covid, maymun çiçeği virüsü gibi hastalıkların da yayılımını ve vaka sayısını arttırmaktadır.

Rusya-Ukrayna arasında yaşanan savaş dünya ticaretinde de aksamalara yol açmıştır. Özellikle Ukrayna’nın liman şehirlerinin ele geçirilmesi ile başta buğday olmak üzere birçok hammadde dünya ticaretine çıkmakta büyük problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Ülkeler arası ticaretin aksaması tıbbi ilaç ve sarf malzemelerinin tedarikinde meydana gelen aksamalar, petrol ürünlerinde fiyat artışı gibi durumlar enflasyonist baskıların her geçen gün artmasına imkân tanımıştır. Rusya ile Ukrayna arasında çıkan savaş, aşılama en çok ihtiyaç olan Covid-19 vaka oranlarının artış gösterdiği günümüz koşullarında, Rusya’nın uluslararası kuruluşlardaki üyeliklerinin askıya alınması ve birçok ülkenin Rusya ile olan ilişkilerinde ambargo süreci başlatması ile Rusya’nın Sputnik V aşısına olan ilginin azalabilmesine de olanak tanımaktadır.

Covid-19 döneminde olağanüstü başarı yakalayan birçok sektör Rusya-Ukrayna savaşının ortaya çıkması ile sektörde üstünlüklerini sürdürmekte sorunlar yaşamıştır.

Çalışmada 5 sağlık şirketinin mevcut trend analizleri incelendiğinde şirketlerin Covid-19'un başlangıcı olan 2019 yılından, pandeminin etkilerinin hissedildiği 2020 ve 2021 yıllarına kadar pozitif yönde bir kırılma gösterdiği tespit edilmiştir.

- Selçuk Ecza Deposu Ticaret ve Sanayi A.Ş. Trend Analizinde Hasılat kalemi 2017-2018-2019 yıllarında normal yükseliş seyrinde ilerlerken 2020 yılı ve sonrasında Covid-19'un getirmiş olduğu yükseliş Trend analizindeki yüzdelere göre önüne serilmektedir. Ancak 2022 yılında şirket beklenen seviyelerin altında kalmıştır.
- Deva Holding A.Ş. Trend Analizi yapılmış olup Hasılat kalemi 2017-2018-2019 yıllarında normal yükseliş seyrinde ilerlerken 2020 ve 2021 yıllarında mevcut yüzdelere üzerinde bir yükseliş gösterdiği tespit edilmiş, özellikle 2022 yılının 9 aylık verileri incelendiğinde daha çok ivme kazandığı tespit edilmiştir.
- Eis Eczacıbaşı İlaç Sınai ve Finansal Yatırımlar Sanayi ve Ticaret A.Ş. Trend Analizinden elde edilen veriler doğrultusunda özellikle Hasılat kaleminde Covid öncesi süreçte normal yükseliş gösterirken Covid sonrası bu yükselişin ivme kazandığı ancak 2022 yılının 9 aylık verilerine bakıldığında ise şirketin pandemi sonrası yaşadığı bu yükselişi devam ettiremediği tespit edilmiştir.
- Mlp Sağlık Hizmetleri A.Ş. Trend Analizi incelendiğinde Hasılat kaleminin Covid öncesi dönemde kademeli bir yükseliş gösterdiği, bu yükselişin Covid sonrası süreçte ivme kazandığı ancak 2022 yılının 9 aylık verileri doğrultusunda şirketin kazanmış olduğu yükselişi aynı hızda devam ettiremediği anlaşılmaktadır.
- Rta Laboratuvarları Biyolojik Ürünler İlaç ve Makine Sanayi Ticaret AŞ'nin Trend Analizi incelendiğinde özellikle 2020 ve 2021 yıllarındaki mevcut kalemlerde pozitif yönde ivme kazandığı tespit edilmiştir bunun sebebi pandeminin sağlık sektörü üzerinde yarattığı pozitif etkiden kaynaklanmaktadır. Spesifik olarak Covid sonrası sürecin etkilerini mevcut kalemlerde rahatlıkla görmek mümkündür. Ancak 2022 yılının yayınlanan 9 aylık verileri incelendiğinde şirketin birçok kaleminde pandemi döneminde yakaladığı ivmenin gerisinde kaldığı tespit edilmiştir. İşletmenin Brüt kar ile Esas Faaliyet Karı Zararı kalemleri arasındaki fark işletmenin faaliyet giderlerindeki artışı göstermektedir.

Buradan sağlık sektöründeki işletmelerin kendi içerisinde de vermiş olduğu hizmetler doğrultusunda kâr marjlarında farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Özellikle Rta Laboratuvarlarının Covid döneminin başlangıcı olan 2019 yılından pandeminin etkilerinin hissedildiği 2020 ve 2021 yıllarına kadar olumlu bir kırılma gösterdiği tespit edilmiştir. Ancak bu kırılmanın 2022 yılında devam etmediği tespit edilmiştir.

Çalışma sonucunda Covid-19 sonrası Rusya-Ukrayna arasındaki savaşın, Covid-19 sonrası dünyada beklenen büyümenin savaşın getirdiği enflasyonist baskılar neticesinde gereken seviyelere ulaşamadığı tespit edilmiştir. Sınırlı veriler ışığında Borsa İstanbul (BIST)'de işlem gören 5 sağlık firmasının Kamuyu Aydınlatma Platformundan (KAP) alınan verileri doğrultusunda Covid-19 döneminde beklenenin üzerinde bir başarı yaşadıkları tespit edilmiş olup Rusya-Ukrayna savaşının getirdiği mevcut durumu daha iyi anlayabilmek ve gelecek adına projeksiyon çizebilmek için 2022 yılının yayınlanan 9 aylık verileri ve enflasyon oranları incelendiğinde kârlılığın beklenen seviyelerin altında kaldığı tespit edilmiştir.

Covid-19 sonrası Rusya-Ukrayna savaşının sağlık sektörü şirketleri üzerindeki etkilerini daha iyi yorumlayabilmek adına Covid 'in ardından gelen savaşın enflasyonist etkilerinin benzer analizlerin ayrıca perakendecilik sektörü üzerinde de yapılması sağlık ve perakende sektörlerinin karşılaştırılması hususunda önemli bir gösterge olabilir. 2022 yılı sonu verilerinin de ele alınarak yeni çalışmalar yapılmasının literatüre fayda sağlayacağı tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Ahsan, S. (2022). Ukrainian health workers respond to war. *The Lancet*, 399(10328), 896. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(22\)00413-5](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(22)00413-5)
- Alnahhas, H., Mishori, R., & Heisler, M. (2022). Hospitals and healthcare workers must be protected from the waging of war. *BMJ*, o764. <https://doi.org/10.1136/bmj.o764>
- Aydın, S., & Çöl, M. (2020). *İtalya'daki COVID-19 Salgınına Genel Bir Bakış*.
- Baltacı, A. (2022). *Rusya Ukrayna savaşı kapsamında Türkiye'nin siyasi ve ekonomik rolü*.
- Burki, T. K. (2022). Health of Ukrainian citizens under threat from conflict and displacement. *The Lancet Respiratory Medicine*, 10(5), e49. [https://doi.org/10.1016/S2213-2600\(22\)00093-5](https://doi.org/10.1016/S2213-2600(22)00093-5)
- Choudhary, O. P., Saied, A. A., Priyanka, Ali, R. K., & Maulud, S. Q. (2022). Russo-Ukrainian war: An unexpected event during the COVID-19 pandemic. *Travel Medicine and Infectious Disease*, 48, 102346. <https://doi.org/10.1016/j.tmaid.2022.102346>
- Chumachenko, D., & Chumachenko, T. (2022). Impact of war on the dynamics of COVID-19 in Ukraine. *BMJ Global Health*, 7(4), e009173. <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2022-009173>

- Çağatay, A., Arslan, Ü., & Yılmaz, S. (2021). The effect of the Covid-19 pandemic on health services (Evaluation of Health Statistics of OECD Countries). *International Scientific and Vocational Studies Journal*. <https://doi.org/10.47897/bilmes.1035948>
- Çalışkan Pala, S., & Metintaş, S. (2020). COVID-19 pandemisinde sağlık çalışanları. *Eskişehir Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi*. <https://doi.org/10.35232/estudamhsd.789806>
- Çil Koçyiğit, S., Bıyık, E., & Ertaş, Ş. (2022). Özel bir sağlık işletmesinin finansal performansının trend analizi ile değerlendirilmesi. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 165-180. <https://doi.org/10.11616/asbi.1015793>
- Fontanarosa, P. B., Flanagan, A., & Golub, R. M. (2022). Catastrophic health consequences of the war in Ukraine. *JAMA*, 327(16), 1549-1550. <https://doi.org/10.1001/jama.2022.6046>
- Işık, M., Kırılı, U., & Özdemir, P. G. (2021). The mental health of healthcare professionals during the COVID-19 pandemic. *Turkish Journal of Psychiatry*. <https://doi.org/10.5080/u25827>
- İşlek, E., Özatkan, Y., Bilir, M. K., Ari, H. O., Çelik, H., & Yıldırım, H. H. (2021). *COVID-19 Pandemic Management in Turkey and*. 12.
- Korku, C. (2021). *COVID-19 pandemisinde tele-tıbbın kullanımı*. 14.
- Liadze, I., Macchiarelli, C., Mortimer-Lee, P., & Juanino, P. S. (2022). *The Economic costs of the Russia- Ukraine conflict*. 32, 12.
- Ludvigsson, J. F., & Loboda, A. (2022). Systematic review of health and disease in Ukrainian children highlights poor child health and challenges for those treating refugees. *Acta Paediatrica*, 111(7), 1341-1353. <https://doi.org/10.1111/apa.16370>
- Malchrzak, W., Babicki, M., Pokorna-Kałwak, D., Doniec, Z., & Mastalerz-Migas, A. (2022). COVID-19 vaccination and ukrainian refugees in Poland during Russian-Ukrainian War—Narrative Review. *Vaccines*, 10(6), Art. 6. <https://doi.org/10.3390/vaccines10060955>
- Mazman İtik, Ü. (2021). Mali tablolar analizi: Borsa İstanbul (BİST) 'da faaliyet gösteren bir gıda işletmesinde uygulama (2015-2019). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. <https://doi.org/10.17755/esosder.819470>
- Mırcıoğlu, D. (2022). *Avrupa Birliği enerji politikalarının uygulanmasında rusya faktörü*. 27.
- Murphy, A., Fuhr, D., Roberts, B., Jarvis, C. I., Tarasenko, A., & McKee, M. (2022). The health needs of refugees from Ukraine. *BMJ*, o864. <https://doi.org/10.1136/bmj.o864>
- Özari, Ç. (2019). Trend analizi ve gri ilişkisel analiz yöntemleriyle finansal performans analizi. *R&S - Research Studies Anatolia Journal*, 230-246. <https://doi.org/10.33723/rs.521748>
- Özgel, F. (2007). *İlaç sektöründe mali tablo analizi ve bir uygulama—ProQuest*. <https://www.proquest.com/openview/e9b10ac814712afe48df662dd33c7825/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y>
- Şeker, M., Özer, A., & Korkut, C. (2020). *Küresel salgının anatomisi: İnsan ve toplumun geleceği*. <https://doi.org/10.53478/TUBA.2020.023>
- Tinari, S. (2022). Covid-19: Ukraine conflict calls Russia's vaccine diplomacy into question. *BMJ*, o626. <https://doi.org/10.1136/bmj.o626>
- Yurtsızoğlu, Z. (2021). Salgın dönemi kulüp hisse değerlerinde ekonomik kayıplar (Trend Analizi). *Avrasya Spor Bilimleri ve Eğitim Dergisi*, 128-140. <https://doi.org/10.47778/ejsse.993657>
- Yüncü, V., & Yılan, Y. (2020). COVID-19 pandemisinin sağlık çalışanlarına etkilerinin incelenmesi: Bir durum analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 30.

İNTERNET KAYNAKLARI

Avrupa Birliği Resmî Web Sitesi: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_en#financial-and-business-service-measures

Borsa İstanbul Yıldız Pazarda İşlem Gören Seçili Sağlık Firmaları URL: <https://www.kap.org.tr/tr/bist-sirketler>

Eurostat İnternet adresi URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2c.html?lang=en>

Kamuyu Aydınlatma Platformu Selçuk Ecza Deposu Ticaret ve Sanayi A.Ş. Bilançosu URL: <https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/1420-selcuk-ecza-deposu-ticaret-ve-sanayi-a-s>

Kamuyu Aydınlatma Platformu Deva Holding A.Ş. Bilançosu URL: <https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/916-deva-holding-a-s>

Kamuyu Aydınlatma Platformu Eis Eczacıbaşı İlaç Sınai ve Finansal Yatırımlar Sanayi ve Ticaret A.Ş. Bilançosu URL: <https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/939-eis-eczacibasi-ilac-sinai-ve-finansal-yatirimlar-sanayi-ve-ticaret-a-s>

Kamuyu Aydınlatma Platformu Mlp Sağlık Hizmetleri A.Ş. Bilançosu URL: <https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/2118-mlp-saglik-hizmetleri-a-s>

Kamuyu Aydınlatma Platformu Rta Laboratuvarları Biyolojik Ürünler İlaç ve Makine Sanayi A.Ş. Bilançosu URL: <https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/2258-rta-laboratuvarlari-biyolojik-urunler-ilac-ve-makine-sanayi-ticaret-a-s>

OECD'nin "Savaşın Bedelini Ödemek" başlıklı ara raporu (Eylül 2022): <https://www.oecd.org/economic-outlook/september-2022/>

OECD URL: <https://www.oecd.org/countries/ukraine/statement-from-the-oecd-council-on-further-measures-in-response-to-russia-s-large-scale-aggression-against-ukraine.htm>

Sağlık Harcamaları ve Finansmanı (OECD ve OECD Dışı Ülkeler) URL: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SHA>

Seçili Ekonomilerinin Yıllar Arası Enflasyon Değişimleri (OECD Raporu) URL: <https://www.oecd.org/economic-outlook/>

TÜİK Yıllara Göre Türkiye'deki Toplam Sağlık Harcaması URL: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Saglik-Harcamalari-Istatistikleri-2020-37192>

Worldometer URL: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>

Yıllara Göre Türkiye'deki Toplam Sağlık Harcaması (ABD Doları/Kişi)URL: <https://data.oecd.org/healthres/health-spending.htm>

Yazar Katkı Oranı

Yazarlar araştırmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.